

Меженна Н. Ю.¹, Русевич Т. В.²

¹ доцент кафедри основ архітектури та архітектурного проектування КНУБА, Київ
mezhenna.niu@knuba.edu.ua
orcid.org/0000-0003-0611-9144

² доцент кафедри основ архітектури та архітектурного проектування КНУБА, Київ
rusevych.tv@knuba.edu.ua
orcid.org/0000-0002-5185-508X

АРХІТЕКТУРНА СЕМІОТИКА ТА ЕМОЦІЙНА ВИРАЗНІСТЬ МІСЦЬ ПАМ'ЯТІ ЯК МІСЬКИХ ЛЕНДМАРКІВ

© Меженна Н.Ю., Русевич Т.В., 2026

<https://doi.org/10.32347/2519-8661.2026.35-36.179-184/>

Анотація. Стаття досліджує емоційну виразність архітектурно-просторового середовища, зосереджуючись на місцях пам'яті як міських лендмарках. Вона стверджує, що ці простори є потужними комунікаторами, які формують емоції та світогляд через архітектурну семіотику. Дослідження підкреслює динамічний характер колективної пам'яті та еволюцію значення монументів з часом, наводячи приклади Бабиного Яру та Хохензібурга. Визначено прогалини в існуючих дослідженнях, зокрема методологічні суперечності, крос-культурні відмінності та вплив віртуальної реальності. Робота пропонує інтегровану мультимодальну методологію, включаючи метод семантичного диференціалу, для оцінки емоційної виразності. Ключовий висновок полягає в необхідності та правомірності інтеграції зон пам'яті з рекреаційними міськими просторами для створення багатофункціональних лендмарків. Також наголошується на доцільності інтеграції сучасних технологій, таких як VR та доповнена реальність, для нових методів експозиції та взаємодії з історичними пам'ятками. Дослідження має значні наслідки для архітектурного проектування, містобудування та наукової методології, сприяючи створенню емоційно насичених та соціально інтегрованих міських середовищ.

Ключові слова: Місця пам'яті, Міські лендмарки, Архітектурна семіотика.

Вступ. Архітектурні міські простори, які є місцем важливих подій історії, культури – це засіб комунікації поколінь. Тема меморіалів пам'яті в структурі міст надзвичайно важлива і глибока, базується на архітектурній семіотиці у формуванні розуміння трагічних, величних та й взагалі знакових сторінок історії. Семіотика катастроф, горя та втрат досліджує, як суспільство через знаки, символи та наративи осмислює, запам'ятовує та передає досвід трагедій. Також можна фіксувати, ознаковувати і інші, позитивні емоції. Архітектура відіграє в цьому процесі особливу роль, будучи не лише фізичним втіленням пам'яті, але й потужним комунікатором значень. Тема визначних місць, меморіалізації історичної пам'яті і її різних варіантів її інтеграції до міст, створення лендмарків – орієнтирів національної ідентичності, символів конкретних місць або подій. Меморіали як символічні простори є навмисно створеними архітектурними об'єктами, які мають на меті зберегти пам'ять про події. Форми, матеріали, розташування та символічні елементи кодують певний наратив про подію. Меморіальні парки сьогодні стають популярними місцями екскурсій для туристів та відпочинку місцевих жителів.

Емоційна виразність такого середовища формується за допомогою тих самих принципів, що й виразність інших видів мистецтва, але з урахуванням специфіки роботи з об'ємом і простором, світлом, кольором і матеріалами. Міський архітектурний простір може бути як тихим оповідачем, так і гучним промовцем, що передає цілу палітру емоцій: від величі та благоговіння до затишку та спокою, від напруги та драматизму до радості та грайливості. Тяглість традицій та поколінь є традиційною для місць пам'яті – на одній території на тих самих місцях створювались монументи різних епох, знакових

подій. Це і є – інтерполяція на зони пам'яті. Передвісником таких традицій можна вважати сакральні споруди: поховання на території церков традиційно є різночасовими та вже стали зонами пам'яті, часто красивими затишними подвір'ями.

Актуальність. Дослідження взаємозв'язку між архітектурним простором та емоційним станом людини є багатогранною та міждисциплінарною галуззю, що охоплює поведінкову географію, психологію довкілля, нейроархітектуру та когнітивні науки. Історично, ця сфера розвивалася від ранніх, феноменологічних підходів, що ґрунтувалися на суб'єктивному досвіді, до сучасних емпіричних досліджень, які використовують об'єктивні фізіологічні показники та нейровізуалізацію. Сучасні емпіричні дослідження активно використовують методи нейробіології для об'єктивізації емоційних реакцій. Роботи Biederman & Vessel (2006) [1] та Vartanian, Skov, et al. (2007) [2] є ключовими для цієї сфери. Вони демонструють, що сприйняття естетично приємних візуальних форм, включаючи архітектурні, активує певні ділянки мозку, що відповідають за задоволення. Це підтверджує, що емоційна виразність архітектури має біологічну основу. Дослідження Coburn, Vartanian, et al. (2018) [3] є чудовим прикладом застосування кількісних методів для вивчення впливу конкретних архітектурних елементів. Вони доводять, що розміри просторів значно впливає на естетичні вподобання, асоціюючись з відчуттям свободи. Робота Dovey, K (2019) [4] показує, як соціальні практики формують міський простір, що робить її релевантною для поведінкової географії та урбаністики. Це допомагає зрозуміти, як архітектура меморіальних просторів не лише впливає на емоції, а й сама формується соціальними процесами. Критично важливим напрямком є крос-культурний аналіз. Дослідження Müller, Gaus, et al. (2020) [5] ставить під сумнів універсальність естетичних суджень, показуючи, що емоційні реакції на архітектурні форми можуть бути культурно-залежними. Це підкреслює складність предмета та необхідність більш інклюзивних досліджень. Нарешті, з розвитком технологій, сфера дослідження поповнюється новими інструментами. Огляд Zhu & Zhang (2024) [6] демонструє, що віртуальна реальність (VR) стає важливим методом для імітації та вивчення емоційних реакцій на архітектурні простори до їхнього фізичного створення. Це відкриває нові можливості для експериментальних і теоретичних досліджень.

Визначення мети. Основною метою цього дослідження є подолання методологічних суперечностей у вивченні архітектурного середовища через створення та валідацію мультимодальної методики оцінки емоційної виразності, що дозволить архітекторам моделювати «емоційно усвідомлені» та крос-культурно стійкі інтегровані зони пам'яті.

Вклад основного матеріалу. Ключові елементи емоційної виразності це масштаб і пропорції, світло і тінь, колір, фактура і матеріал, форма і лінії. Велич і благоговіння вирішується за рахунок монументальних, просторів, які викликають відчуття незначності людини перед чимось грандіозним. Вертикальні лінії створюють відчуття прагнення вгору, а величезні об'єми – відчуття нескінченості. Затишок і захист створюється натомість, невеликими, камерними просторами та співмірними людині пропорціями які надають відчуття інтимності, безпеки та затишку. Такий простір сприяє релаксації та спокійному спілкуванню. Драма і таємниця – це завжди гра світла і тіні – один із найпотужніших інструментів емоційної виразності. Контрастне, спрямоване світло може створювати напругу, підкреслювати певні деталі та надавати простору містичного, драматичного характеру. Наприклад, світло, що пробивається крізь вузькі щілини. Спокій і гармонія це рівномірне, розсіяне освітлення створює спокійну, врівноважену атмосферу. Природне світло, що заливає простір, асоціюється зі свободою, відкритістю та зв'язком із зовнішнім світом. Велике значення має психологічний вплив кольору на емоційний стан людини. Тепло і природність надійність та зв'язок з природою досягається використанням натуральних матеріалів, таких як дерево, камінь або цегла. Їхня шорстка фактура запрошує до тактильного контакту і надає простору «живого» характеру. Холод і сучасність – це гладкі, блискучі поверхні – скло, метал, полірований бетон асоціюються з технологічністю та мінімалізмом. Вони можуть створювати відчуття простору і світла, але іноді сприймаються як холодні та відсторонені. Динамічні, ламані або криволінійні форми викликають відчуття руху, непередбачуваності та емоційної експресії. Стабільність і спокій передають прямі, горизонтальні та вертикальні лінії, симетричні композиції створюють відчуття порядку, стабільності та спокою.

Класичні архітектурні міські ландшафти є яскравим прикладом такого підходу. Сам ландшафт паркових зон допомагає у створенні цих емоційних ефектів, навколишнє середовище повинно гармонійно доповнювати основні ідеї монументів.

Емоційна виразність визначає вибір тієї форми, яка відповідає певній меті. Основою експресії є конфігурація сил (динамічних осей, напрямку динаміки елементів). Така конфігурація приваблює глядача, оскільки вона значуща не лише як формальна композиція, в образі якої вона проявляється, але і як виразниця таких мотивів, як піднесення та падіння, панування та підпорядкування, сила та слабкість, гармонія та безлад, боротьба та смирення. Спрямована напруженість об'єкта – рух його сили, рівноваги та орієнтації, що передаються візуальними моделями, все це усвідомлюється як виразність форми. Одна і та ж форма об'єкта сприймається кількома людьми часто по-різному. Причина: зачіпаються різні рівні емоційного світу кожного з них. У цілісному, тобто в об'єктивному сприйнятті, органічно поєднуються всі аспекти переживання, властиві людині.

Наприклад, меморіальний комплекс Бабин Яр у Києві – це складний, багатошаровий простір пам'яті, що відображає боротьбу за історичну правду. (Рис. 1) Це комплекс з різних пам'ятників, кожен з яких є окремим знаком, що несе своє унікальне значення. Семантика цього місця стала плюралістичною та полісемантичною: тут співіснують знаки різних історичних епох, що відображають боротьбу різних наративів. Сучасна політика пам'яті спрямована на вшанування пам'яті жертв різних трагедій, що відбулися в цьому місці, від Голокосту до Куренівської трагедії. Сьогоднішня множинність пам'ятників свідчить про складність і багатошаровість історії, а також про зусилля суспільства відновити правду та визнати різні ідентичності жертв. Це місце, яке постійно змінюється, а його символіка є відображенням боротьби за збереження та чесне вшанування пам'яті.

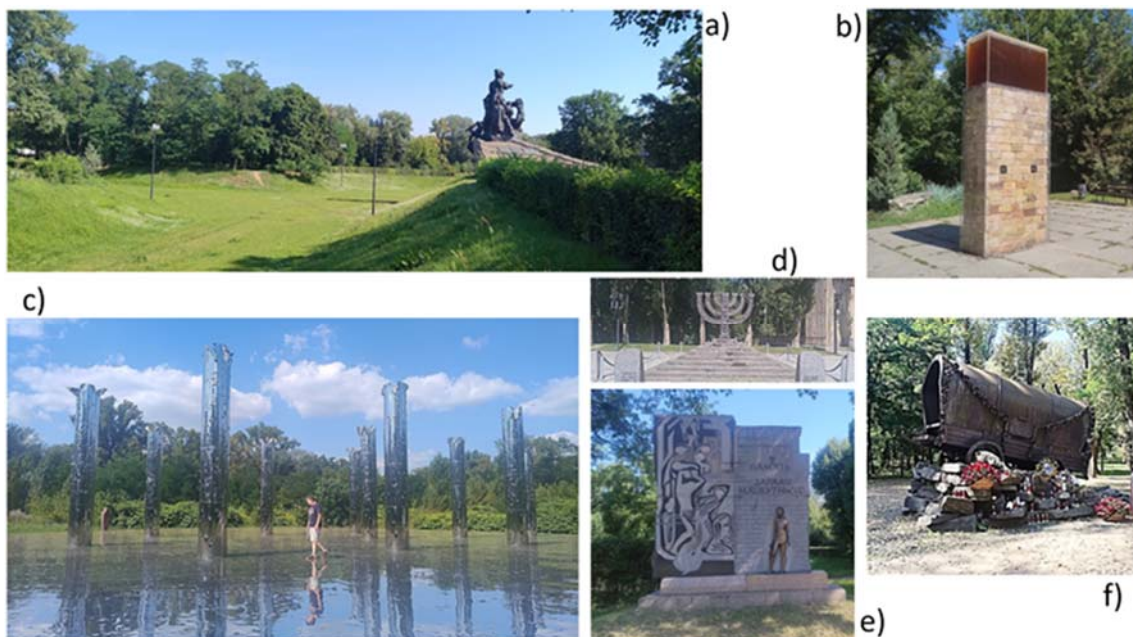

Рис.1. Меморіали та зони пам'яті різних часів на території меморіального комплексу Бабин яр у Києві (а) – пам'ятник радянським громадянам та військовополоненим солдатам і офіцерам Радянської армії, розстріляним німецькими нацистами у Бабиному яру 1941-45рр, б) – пам'ятник Куренівської трагедії 1961р, в) – меморіал євреям, розстріляним фашистами у Бабиному яру, г) – пам'ятник розстріляним євреям «Менора», місце національної пам'яті Голокосту, е) – пам'яті 3 мільйонів громадян України, насильницьки вивезених під час Другої Світової війни, ф) - монумент «Ромська кибитка».

(а) – Пам'ятник радянським громадянам та військовополоненим солдатам і офіцерам Радянської армії, розстріляним німецькими нацистами у Бабиному яру 1941-45рр, б) – пам'ятник Куренівської трагедії 1961р, в) – меморіал євреям, розстріляним фашистами у Бабиному яру, г) – пам'ятник розстріляним євреям «Менора», місце національної пам'яті Голокосту, е) – пам'яті 3 мільйонів громадян України, насильницьки вивезених під час Другої Світової війни, ф) - монумент «Ромська кибитка».

Останніми роками територія Бабиного Яру перетворилася на складний гібрид, де співіснують різні функції, що викликає дискусії та суперечності. Це є яскравим прикладом семантичного конфлікту, коли різні знаки та символи, що належать до різних «сфер життя», накладаються один на одній. З одного боку, Бабин Яр – це місце найжорстокішого злочину, де загинули тисячі людей. Пам'ятники,

меморіальні знаки та місця ритуалів скорботи наділяють цей простір священним статусом. Тут кожен архітектурний елемент, кожен ландшафтний дизайн має бути продуманим і відповідати високому моральному імперативу. Семантика цього простору повинна викликати повагу, задуму, скорботу. З іншого боку, з часом частина Бабиного Яру перетворилася на великий міський парк, де люди гуляють, бігають, вигулюють собак, відпочивають на лавках. У цьому контексті ландшафт, доріжки, лавки та дитячі майданчики несуть знаки і функції, притаманні типовій зоні відпочинку: розваги, релаксація, повсякденна рутинна.

Архітектура та розташування різноманітних зон покликані сформувати єдиний, цілісний простір пам'яті, відокремлений від зон відпочинку. Семантика ландшафту відображена в тому щоб використовувати ландшафтний дизайн (наприклад, спеціальні стежки, огорожі, дерева, що ростуть особливим чином) для маркування меж між зоною скорботи та зоною відпочинку. Це своєрідна архітектурна «пунктуація», що допомагає відвідувачам зрозуміти, в якому просторі вони знаходяться і як мають поводитися.

Можна зробити висновок, що середовище нав'язує людині свої програми поведінки, які, своєю чергою, викликають переживання, пов'язані з ним, що проявляються на несвідомому рівні: контроль над середовищем, можливість самореалізації. Відчуття свята, спокій, меланхолічність, агресивність, свобода поведінки, пригнічення свободи, наявність загрози, прогрес або регрес, чуже життя, самообман – усі ці переживання пов'язані з архітектурним середовищем, його функцією та способом його об'ємно-просторової організації. Тут пропонується застосовувати онтологічний підхід – ідея взаємодії між програмами живих і неживих об'єктів, семантикою людини та семантикою архітектури.

Емоційна виразність архітектурно-просторового середовища є його найглибшим та найважливішим аспектом. Розуміння і свідоме використання архітектурних інструментів дозволяє створювати справжні простори, що резонують з людськими емоціями, формують переживання та роблять життя багатшим. Архітектор, який володіє цією мовою, може перетворити простір на справжній витвір мистецтва, що «розмовляє» з нами без слів. Архітектурно-просторове середовище слугує інструментом соціальної взаємодії. Емоційна виразність паркових зон з інтегрованими місцями пам'яті не обмежується лише індивідуальним сприйняттям. Вони також впливають спілкуванню, створюючи відкриті, багатофункціональні простори, або, навпаки, відокремлюють, завдяки закритим, приватним зонам. Створення емоційно виразних меморіальних зон, що стануть парками – лендмарками для міста може суттєво покращити самопочуття та досвід людей, які ними користуються та водночас акцентувати увагу на певних історичних подіях.

Історія монументів у Хохензібурзі (Hohensyburg) (Рис. 2) є яскравим прикладом переосмислення символіки в різні історичні епохи. Історичний пагорб, розташований на околицях Дортмунда, став місцем, де різні покоління залишали знакові відбитки, намагаючись втілити в камені свої уявлення про ідентичність, пам'ять і героїзм. Це місце пам'яті, що еволюціонувало від середньовічної фортеці до комплексу імперських монументів, а зараз є відомим туристичним місцем з парком для відпочинку та прекрасними видовими зонами. Спочатку Хохензібург був місцем розташування середньовічної фортеці Зібург (Syburg), збудованої приблизно у 700 році, однією з найдавніших фортечних споруд у цьому регіоні. Ця фортеця, хоча й була зруйнована, заклала основу для сприйняття пагорба як місця сили та стратегічного значення. Вона стала першим шаром пам'яті, пов'язаним з давньою історією та конфліктами.

Найбільш помітною спорудою на пагорбі є монумент кайзеру Вільгельму I (Kaiser-Wilhelm-Denkmal), зведений у 1893-1902 році. Цей монумент був частиною широкої кампанії з увічнення пам'яті першого імператора Німеччини, який об'єднав країну після Франко-пруської війни. В епоху Німецької імперії він був потужним символом, уособлював ідею об'єднаної, сильної Німеччини. Величезні розміри та розташування на пагорбі підкреслювали ці ідеї. Для тогочасного суспільства цей монумент був позитивним і однозначним символом. Це було місце для урочистих церемоній, що зміцнювали національну ідентичність. Після поразки Німеччини в Першій світовій війні та падіння імперії значення монумента почало змінюватися. Монумент, який колись був символом гордості, почав асоціюватися з милітаризмом, що призвів до світових катастроф. Його образ перестав бути однозначно позитивним. У

руїнах знаходиться військовий меморіал (приблизно 1930 р.). Меморіал зображує загиблого воїна у формі німецького солдата часів Першої світової війни. На його ногах розташований орел з відкритими крилами. У безпосередній близькості від військового меморіалу на стінах руїн фортеці знаходяться три пам'ятні знаки – кам'яні таблички, з прізвищами загиблих, що встановлені громадою Сібурга на згадку про жертв війни у Сібургу під час Франко-пруської війни (1870-1871), Першої світової (1914-1918) та Другої світової воєн (1939-1945). Це був свідомий акт переосмислення пам'яті, зміна акценту: від перемог та імперської величі акцент змістився до скорботи за жертвами. Ця частина пам'ятнику нагадує про втрати: меморіал став місцем для вшанування пам'яті про трагедію, а не про велич.

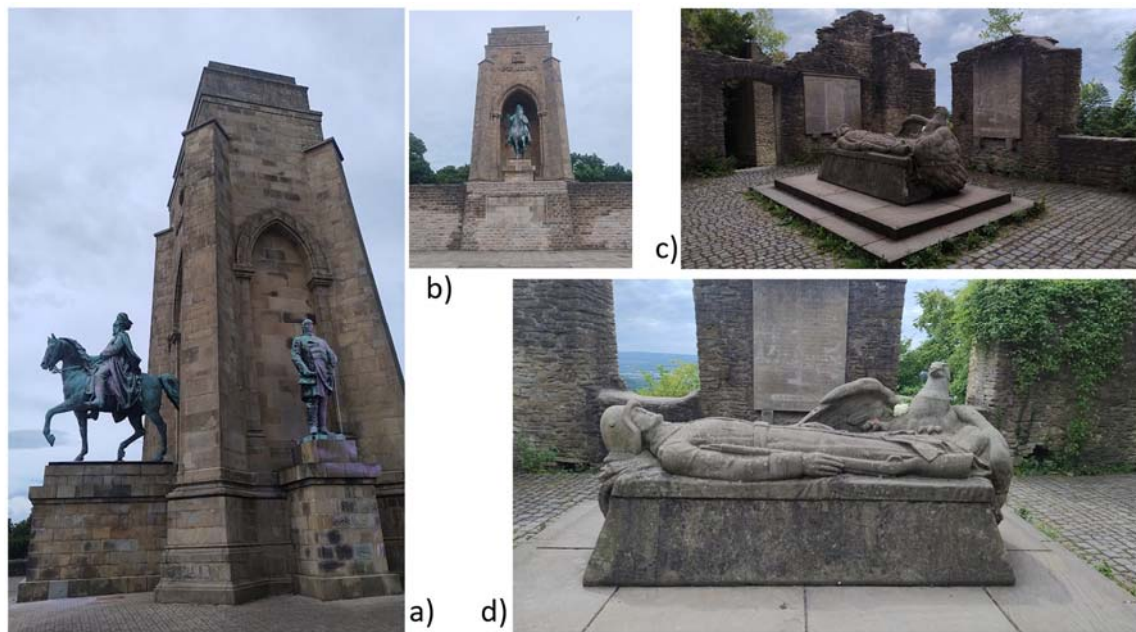

Рис. 2. Військовий меморіал у Сібурзі, (Сібург, Німеччина).

a), b) - Пам'ятник Кайзеру Вільгельму, c), d) - пам'ятник жертвам Першої світової війни у руїнах замку, таблички пам'яті Франко-пруської війни (1870-1871), Першої світової (1914-1918) та Другої світової воєн (1939-1945).

Висновки. Меморіали, фотографії, ритуали, звуки, навіть мовні звороти – все це формує нашу колективну пам'ять. Саме семіотика допомагає зрозуміти, хто, як і з якою метою кодує події в знаках, змінюючи наші уявлення про минуле і теперішнє. Архітектура місць пам'яті відіграє в цьому процесі особливу роль, будучи не лише фізичним втіленням пам'яті, але й потужним комунікатором значень.

1. Пам'ять — це динамічний процес, а не пасивне відображення минулого.

Події не просто «залишаються» в історії; вони постійно переосмислюються, перекодовуються та реконструюються суспільством. Монументи та архітектурні комплекси не є застиглими «свідоцтвами», а активними інструментами цього процесу. Семіотичний аналіз показує, що ці об'єкти різні покоління «читають» по-своєму, надаючи їм нових значень залежно від поточного історичного, політичного та культурного контексту. Це означає, що пам'ять є не статичною, а живою та мінливою.

2. Архітектура як потужна знакова система є одним з найсильніших інструментів у формуванні колективної пам'яті. Форма, матеріал, розташування, навіть відсутність елементів – усе це є знаками, що несуть певне ідеологічне або емоційне навантаження.

3. Семантична інтеграція зон пам'яті з рекреаційними просторами. Логічним та правомірним є інтегрування місць пам'яті з парковими та прогулянковими зонами міст. Створення багатофункціональних просторів, грамотне їх зонування та соціалізація під конкретні потреби населення є нагальною на сучасному етапі. Такі зони стають лендмарками, зонами тяжіння та привабливості у містах для різних груп населення.

4. Інтеграція технологій. Правомірним та доречним є використання сучасних технологій, нових методів експозиції (VR, доповнена реальність та ін.), що застосовані автономно або інтегровані в існуючі історичні пам'ятки.

БІБЛІОГРАФІЯ

- Biederman, I., Vessel, E. A.: Perceptual pleasure and the brain: A neuroscientific perspective. *Art. Sci.* 94(3), 247-253 (2006).
- Vartanian, O., Skov, M., et al.: Neural responses to beautiful and non-beautiful artworks. *NeuroReport* 18(1), 89-93 (2007).
- Coburn, A., Vartanian, O., et al.: The effects of ceiling height on aesthetic preference. *J. Environ. Psychol.* 55, 20-27 (2018).
- Dovey, K.: Framing place: Social practice and space in urban design. *Place Theory & Pract.* 20(3), 317-338 (2019).
- Müller, L., Gaus, P., et al.: Cultural differences in the perception of built spaces: A cross-cultural study of aesthetic judgments. *Front. Psychol.* 11, 578619 (2020).
- Zhu, D., Zhang, Y.: Virtual reality and emotional responses to architectural space: A review of current research. *J. Arch. Urb. Stud.* 28(1), 101-115 (2024).

Nataliia Mezhenna ¹, Tatyana Rusevych ²

¹ *Assistant Professor of the Department of Business of Architecture and Design, KNUCA, Kiev*
mezhenna.niu@knuba.edu.ua
orcid.org/0000-0003-0611-9144

² *Assistant Professor of the Department of Business of Architecture and Design, KNUCA, Kiev*
rusevych.tv@knuba.edu.ua
orcid.org/0000-0002-5185-508X

ARCHITECTURAL SEMIOTICS AND EMOTIONAL EXPRESSIVENESS OF SITES OF MEMORY AS URBAN LANDMARKS

© Zhukovskiy, Rusevych T.V., 2026

Abstract The article explores the emotional expressiveness of the architectural and spatial environment, focusing on sites of memory as urban landmarks. It argues that these spaces act as powerful communicators, shaping emotions and worldviews through architectural semiotics. The study highlights the dynamic nature of collective memory and the evolution of monumental meaning over time, drawing on the examples of Babyn Yar and Hohensyburg. Gaps in existing research are identified, specifically methodological contradictions, cross-cultural differences, and the impact of virtual reality. The paper proposes an integrated multimodal methodology, including the semantic differential method, to evaluate emotional expressiveness. A key finding emphasizes the necessity and legitimacy of integrating memory zones with recreational urban spaces to create multifunctional landmarks. It also highlights the feasibility of incorporating modern technologies, such as VR and augmented reality, to introduce new methods of exhibition and interaction with historical sites. This research has significant implications for architectural design, urban planning, and scientific methodology, contributing to the creation of emotionally resonant and socially integrated urban environments.

Keywords: Sites of memory, Urban landmarks, Architectural semiotics..